

УДК 343.144+343.575

Рівчаченко Олена Анатоліївна –
ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО В НЕЗАКОННИХ ДІЯХ З ОБЛАДНАННЯМ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

Розкрито окремі тактичні особливості проведення допиту підозрюваного в незаконних діях з обладнанням, що використовувалось для виготовлення наркотиків. Визначено перелік питань, які належить встановити під час здійснення цієї слідчої (розшукової) дії. Надано пропозиції щодо підвищення її ефективності.

Ключові слова: допит; підозрюваний; незаконний обіг наркотиків; обладнання для виготовлення наркотиків.

Однією з умов забезпечення ефективності заходів правоохоронних органів щодо зменшення пропозицій масштабів обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, тобто наркотиків, є виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які безпосередньо причетні до їх незаконного виготовлення. Особливого значення набуває документування протиправної діяльності осіб, які здійснюють незаконне виготовлення особливо небезпечних синтетичних наркотиків, передусім амфетамінної групи, а також створення нових видів їх аналогів. Водночас слідчо-судова практика свідчить, що працівникам правоохоронних органів не завжди вдається довести причетність таких осіб до виготовлення наркотиків, зокрема до вчинення дій з обладнанням, за допомогою якого виготовляли ці речовини. Зазначене дає змогу наркоділкам уникати дієвих термінів покарання, стимулює

створення нових видів наркотиків, що набувають дедалі більше поширюються в молодіжному середовищі.

Таку ситуацію зумовлює низка причин, серед яких необхідність отримання слідчим доказів про наявність в особи професійних знань і навичок про способи, процес та особливості виготовлення певних видів наркотиків, а також її причетність до незаконних дій з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення певних видів наркотиків. Саме тому з-поміж інших слідчих (розшукових) дій особливого значення набуває допит осіб, причетних до незаконних дій із цим обладнанням.

Мета статті полягає в розгляді організаційно-тактичних особливостей допиту підозрюваного під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконними діями з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення наркотиків, а також визначенні кола обставин і пропозицій щодо переліку питань, які необхідно з'ясувати під час такого допиту.

Дослідженню особливостей проведення допиту приділяли увагу такі вчені, як В. П. Бахін, О. М. Васильєв, В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, Л. Д. Удалова, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та багато інших, які опрацювали наукові положення щодо процесуального порядку, організації, тактики, психології, моральних засад допиту, основні з яких нині набули характеру загальноприйнятих тактичних прийомів. Водночас питання допиту підозрюваного в незаконних діях з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення наркотиків, практично не розглядалось у контексті методичних рекомендацій, незважаючи на те, що досліджувана категорія кримінальних правопорушень має певні особливості, які вирізняють її з огляду на тактичну специфіку проведення такого допиту.

Однією з інформативних слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконних дій з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення наркотиків, є допит. Погоджуючись із твердженням В. Ю. Шепітько, можна визначити, що допит – це регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами – сторонами кримінального

провадження, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини в певному кримінальному провадженні [1, с. 372; 2].

Не вдаючись до детального розгляду процесуального порядку допиту, визначеного в Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) України, розкриємо тактичні прийоми та особливості допиту підозрюваного в незаконних діях з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення наркотиків.

Допит – це одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій. Його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини, а інколи – спеціальних знань.

Мета допиту полягає в отриманні повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань [3, с. 104], які, відповідно до ст. 84 КПК України [2], є процесуальним джерелом доказів. Особливість цієї слідчої (розшукової) дії полягає, передусім, у предметі допиту, колі осіб, котрі можуть бути підозрюваними, визначенні переліку питань, які слід з'ясувати, необхідності залучення в окремих випадках фахівця, способах і послідовності проведення допиту.

Предметом допиту є обставини, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту (це можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні). До їх переліку належать обставини, пов'язані з відповідною подією, часом і місцем учинення злочину, причетністю особи до незаконних дій з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення наркотиків, або вчинення інших злочинів, пов'язаних з обігом наркотиків. Предмет допиту підозрюваного залежить від того, якою інформацією він може володіти [4, с. 53].

На думку М. С. Хруппи, особливістю допиту під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням обладнання, призначеного для виготовлення наркотиків, є необхідність отримання показань від підозрюваних протягом перших годин після затримання останніх [4, с. 53]. Це пов'язано з тим, що

підозрюваний у цей час (після безпосереднього фізичного затримання) перебуває в нестабільному психологічному стані, він ще не виробив захисну позицію протидії слідчому, а отже, отримані слідчим (за умов суворого дотримання вимог норм КПК України) показання можуть мати важливе значення на наступних етапах кримінального провадження. Залежно від результатів судово-медичного освідчування затриманого (наркотичне сп'яніння чи абстиненція) може виникнути необхідність у повторному допиті в умовах, що виключають можливість його перебування в такому стані.

Завдяки наявності більшої кількості інформації в слідчого (результати слідчих (розшукових) та слідчих негласних (розшукових) дій) на подальших етапах досудового розслідування повторний допит зазвичай є значно результативнішим. Також на результати допиту може суттєво вплинути наявна оперативно-розшукова інформація. Вона може вказувати на ступінь участі особи в злочині, характер її дій, відвідувачів, місце придбання, зберігання та особливості використання обладнання, сировини й готового продукту, стосунки між співучасниками. Загалом результативність допиту значною мірою залежить від якості підготовки до проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

На думку Д. Й. Никифорчука та М. С. Хруппи, коло питань, що підлягають з'ясуванню під час допиту підозрюваного, визначається конкретною слідчою ситуацією, що склалася на початковому етапі розслідування [4, с. 102–103]. Узагальнення зазначених позицій, а також вивчення судово-слідчої практики дає підстави стверджувати, що всі питання, які необхідно з'ясувати під час допиту підозрюваного в справах такої категорії, можна умовно поділити на декілька блоків (груп):

- відомості про особу підозрюваного та спосіб її життя;
- відомості щодо причетності особи до незаконного виготовлення наркотиків і вилученого в неї обладнання для їх виготовлення;
- інші відомості про злочинну діяльність.

З'ясуємо більш детально, які питання належить встановити в межах цих блоків (груп).

1. Відомості про особу підозрюваного та спосіб її життя:

родина, освіта, за яких умов ріс та виховувався підозрюваний, з ким підтримує стосунки, коло його знайомих, друзів, зокрема тих, хто вживає наркотики;

позитивні риси допитуваного (інтереси, хобі тощо);

ставлення до немедичного вживання наркотиків (у разі позитивного ставлення – причини й обставини вживання, з якого часу, які саме, у якій кількості, джерела придбання наркотиків, походження коштів на їх придбання, коли, ким, де, у кого було придбано наркотики, кого знає серед споживачів і поширювачів наркотиків, які йому відомо джерела надходження наркотиків, місця їх споживання);

стан, у якому перебуває особа, котру допитують (наркотичне сп'яніння, абстиненція, тобто «ломка»), скільки часу минуло з моменту останнього вживання наркотику.

2. Відомості щодо причетності особи до незаконного виготовлення наркотиків і вилученого в неї обладнання для їх виготовлення:

ініціатор незаконного виготовлення наркотиків;

належність вилучених наркотиків, сировини, прекурсорів та хімікатів, інших вилучених предметів, речей, одягу, тощо, місце їх перебування;

належність вилученого обладнання та інших предметів, що використовувалися для виготовлення наркотиків, їх призначення;

обставини придбання обладнання, допоміжних матеріалів і хімікатів (час придбання, кількість, постачальник);

спосіб здійснення доставки обладнання для виготовлення наркотиків;

обставини монтування обладнання для виготовлення наркотиків (його частини та матеріали, особа, яка безпосередньо це здійснювала);

ініціатор виготовлення наркотиків;

результат дії такого обладнання (його призначення та особливості функціонування);

наявність у підозрюваного спеціальних знань у галузі хімії, фармакології чи інших сферах, що можуть бути використані в технології виготовлення наркотиків;

особливості технології виготовлення наркотиків (джерело знань, зокрема особа-наставник, а також хімічні джерела технології);

спосіб виготовлення наркотиків (первинна сировина, прекурсори та хімікати);

способи приховування злочинних дій, пов'язаних із виготовленням наркотиків;

збут готових наркотиків (кількість, ціна, учасники процесу реалізації);

спрямування виручених коштів;

роль підозрюваного у вчиненні злочину у сфері обігу наркотиків (організатор, виконавець, особа, яку використовували «навання»);

належність приміщення (автомобіль), де було виявлено обладнання для виготовлення наркотиків.

3. Інші відомості про злочинну діяльність:

спосіб одержання та здійснення конвертації коштів, отриманих від продажу наркотиків, що були виготовлені за допомогою обладнання;

банківські термінали, які використовували для цього;

цілі, на реалізацію яких спрямовували виручені кошти;

розподіл грошей між учасниками злочину (частка підозрюваного);

способи приховування злочинної діяльності (конспірація, наявність схованок, імітація легальної діяльності);

представники правоохоронних органів, які «прикривали» злочинну діяльність, та наявність інших корупційних зв'язків.

Перелік зазначених питань, які слід з'ясувати під час допиту підозрюваного в межах досудового розслідування, не є вичерпним. Залежно від результатів проведених допитів свідків, висновків експертиз тощо варто буде з'ясувати й уточнити низку інших питань.

У разі виявлення фактів оплати обладнання або виготовлених наркотиків за допомогою електронних грошей

(отримання логіна та пароля доступу до оплати) із залученням електронних платіжних систем (їх представників, агентів, дилерів) необхідно встановити місцезнаходження комп'ютерного обладнання, з якого було здійснено розрахунки або платіжні операції. Також слід установити осіб, які здійснюють зазначені послуги, та витребувати документи, що посвідчують особу (установити особу).

Залежно від позиції підозрюваного (заперечення власної провини, визнання лише окремих фактів злочинної діяльності тощо) виникає необхідність у пред'явленні отриманих під час слідства доказів та інших прийомів тактики допиту. Так, якщо підозрюваний заперечує причетність до злочинних дій, наявність незаперечних доказів змушує його визнати конкретні епізоди своєї злочинної діяльності, видаючи їх за одиничні. Водночас підозрюваний може заперечувати зв'язок з іншими співучасниками, видаючи себе за особу, яка випадково опинилась на місці вчинення злочину. Незважаючи на очевидну надуманість цих фактів та обставин, слідчий повинен детально перевірити всі версії, що висуває підозрюваний.

Одним із найбільш ефективних тактичних прийомів допиту, спрямованим на викриття неправдивих свідчень підозрюваного, є максимальна деталізація фактів процесу виготовлення наркотиків, які наводить допитуваний. Варто з'ясувати його обізнаність щодо формул хімічних реакцій, схем виготовлення (синтезу) наркотиків (за потреби слід залучати фахівця).

Чим більше неправдивих відомостей повідомить особа, тим її легше викрити, адже вигадані факти неможливо продумати до дрібниць, а тим більше зберегти їх у пам'яті. До того ж, питання про дрібні деталі злочину створюють у допитуваного перебільшене враження про поінформованість слідчого. Така деталізація необхідна також за умов правдивих свідчень про незнайомих підозрюваному співучасників для вжиття заходів щодо їх встановлення [5].

Наприклад, підтвердженням версії про те, що вилучене обладнання використовував власне підозрюваний, може бути його детальний допит про джерела отримання наркосировини, опис процесу й технології виготовлення наркотику тощо.

Відпрацьовуючи версію про придбання обладнання, наркосировини, прекурсорів у раніше незнайомих осіб, слідчому доцільно продемонструвати обізнаність щодо взаємовідносин між наркоділками, звичаїв і порядків наркосередовища, конспірації задля приховування власних дій: наркоділок ніколи не вступить у діловий контакт із незнайомою особою через побоювання бути пограбованим або викритим, адже невідомий покупець може виявитися співробітником поліції.

У ситуації повного визнання підозрюваним фактів незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотиків слідчий має правильно та чітко сформулювати запитання, максимально деталізувати свідчення й точно їх зафіксувати, не пропустивши жодної важливої обставини. Тому важливо визначити технічні засоби, які необхідно використовувати під час допиту.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що нині слідча практика недостатньо забезпечена теоретичними узагальненнями та науково обґрунтованими рекомендаціями щодо допиту підозрюваного в незаконних діях з обладнанням, яке використовувалось для виготовлення наркотиків, що значно ускладнює вирішення численних практичних проблем розслідування.

У цьому контексті особливого значення набуває визначення окремих особливостей тактики проведення допиту підозрюваного під час розслідування зазначеного виду злочинів із застосуванням тактичних особливостей такого допиту, визначення кола обставин і переліку питань, які необхідно з'ясувати під час допиту підозрюваних у межах розслідування злочинів зазначеної категорії. У будь-якому разі інформацію, одержану під час допиту, слід обов'язково проаналізувати й оцінити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посіб. / [Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Одиссей, 2009. – 960 с.

2. Кримінальний процесуальний України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько ; за ред. В. Я. Тація. – Харків : Право, 2001. – 560 с.

4. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого / В. Ю. Шепітько. – Київ : Ін Юре, 2001. – 208 с.

5. Діяльність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків по виявленню та ліквідації підпільних нарколабораторій : навч. посіб. / Хруппа М. С., Никифорчук Д. Й., Семенюк В. А. та ін. ; за заг. ред. М. С. Хруппи. – Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 192 с.

6. Коновалова В. О. Юридична психологія [Електронний ресурс] / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – Київ, 2004. – Режим доступу: http://studme.com.ua/158407205347/psihologiya/yuridicheskaya_psihologiya.htm. – Назва з екрана.
